

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Alla runorna i namnet 1—4 **huli** äro fullt säkra. Hst i r. 24 är tydlig; men ingen bst kan spåras. Ytan är här skadad invid brottet. Runan kan knappast ha varit **b**. Intet sk framför 25 **i**. Denna runa är icke stungen. I namnet 30—33 **krok** äro alla runorna djupt huggna och tydliga. Intet sk efter 39 **r**. Efter 43 **a** finnes endast nedre delen av en hst i behåll.

Hadorph och Helgonius (B 275): 1—4 **huli**, 24 **i**, 43—44 **an**. — Celsius: 1—4 **huli**, 24 **i**, 25 **a**, 41 **e**, 43—44 **an**. — Dybeck: 1—4 **huli**, 24 **i**, 25 och 41 **i**, 43—44 **an**. Alla de tre äldre läsningarna ha sk efter 39 **r**.

Ett mansnamn **huli** är f. ö. okänt, såväl i inskrifterna som i andra källor. Om namnat *Kroka* se U 32 och U 432. Efter 20—23 **þair** 'de' väntar man en personbeteckning i plural, exempelvis *brøðr* 'bröder': »**huli** och hans bröder läto hugga stenen ...» Emellertid synes r. 24 knappast kunna ha varit **b**. Om de äldre läsningarnas **i** är riktigt, skulle man kunna förmoda ordet *lagsmenn* 'kamrater'. Något hinder för denna suppling ligger givetvis icke däri, att den döde betecknas som 'broder'; se U 379, s. 144 med där anförd litt. I *UFT* tolkas 43—44 **an** som pronomenet *hann*, med i uttalet bortfallet *h*. Det skulle i så fall ha inlett en sats, som meddelat något om den döde Krok.

605. Stäket, Stockholms-Näs sn.

Litteratur: L 329. M. Aschaneus, F b 18, s. 395 f.; J. Bureus, Fa 6 s. 201 n:r 176 (Rhezelius), Fa 5 n:r 273, Fa 1 s. 62; O. Verelius, *Hervarar Saga* (1672), s. 38; J. Hadorph, *Resejournal* 1684 (i Peringskiölds *Monumenta* 3); J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 212 f., *Vita Theoderici* (1699), s. 495; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 17, 66 f., 108 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 181, i *Acta Literaria Sveciæ* 1733, s. 113 f.; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 165; J. Fischerström, *Utkast til Beskrifning om Mälaren* (1785), s. 135; N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 1 (1822), s. 26; E. S. Bring, *Om valfarterna och korstågen från Skandinavien till Heliga landet* (1827), s. 116; R. Dybeck, *Svenska runurkunder* 2 (1857), s. 46; *UFT* h. 8 (1879), s. 113; P. Riant, *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte* (1865), s. 231; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 71 f.; O. Montelius i *Fornvännen* 1914, s. 122; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 119; O. v. Friesen i *ANF* 56 (1942), s. 280.

Avbildning: Aschaneus, teckning, i F b 18 (kopierad i Peringskiölds *Monumenta*).

Ristningen finnes beskriven och avtecknad av Mårten Aschaneus i hans anteckningsbok F b 18 under rubriken: »Almer Stäks runor.» Platsen anges på följande sätt: »Dässe Pelegrims eller Peregrims Runor, finnes vti ett bärg, vidh lilla Hinderstäk, Nordan för almannas bron: Wästan frå Almarastäk. Versus Meridiem.» Inskriften är även upptagen i Bureus' handskrift Fa 6, hämtad ur en samling av runskrifter gjord av Rhezelius. Platsen säges vara »Vid Stäke Hinderstäke i ett berg». I Bureus' renskrivna samling (Fa 5) är överskriften: »Wid Lilla Stäke i et Berg.» Ordet »Lilla» är emellertid senare skrivet över ett annat ord som har blivit uttraderat; detta ursprungliga ord har slutat på *r* och sannolikt börjat med *H*, det har sålunda utan tvivel varit »Hinder».¹

I *Ransakningarna* finnes ristningen icke nämnd. J. Hadorph antecknar 1684: »sökte iagh med flijt efter Runeberget vid Lilla Stäket, men fann dhet intet.» J. Peringskiöld omtalar ristningen i *Monumenta Sveo-Gothorum* på följande sätt: »Till att vidare uppspana våra Swea-Göthiske förfäders Minne och märkelige bedriffter, willia wij stiga några Steg till begge Steken, som är Almarsteket, och Lilla Hindersteket, öfver hwilke stora Landswägen ifrån Stockholm åt Enekiöping och Wästerås, samt Dalarne och flere orther framlöper samt Siöwägen til Upsala och Sigtuna, der hoos beqwämlig til at förhindra och tilsluta siöfarten för de fiendtlige Siöröfware

¹ Om namnet Hinderstäket (Bakstäket eller Lilla Stäket) se I. Modéer, *Namn- och ordgeografiska studier* (1937), s. 102 f.

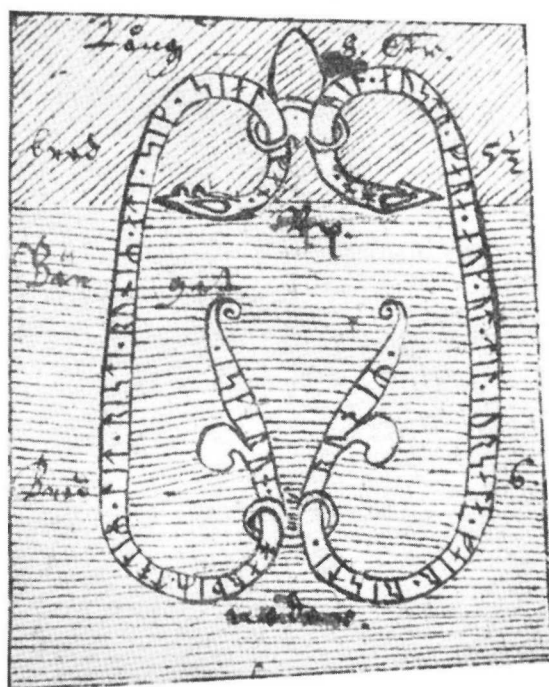

Fig. 2. U 605. Stäket, Stockholms-Näs sn. Efter teckning av Aschaneus.

eller Krigsmachter som i forne tijder med skepp och båtar w[ille] vpfare til Sweriges gambla hufwudstäder, Upsala och Sigtuna, hafvandes fördenskull Steket sine Namn af Stig eller Steg, thet är, wäg och öfverfart, som har undertijden warit med färga, och stundom med Broo, derföre och det ordet Stika bemärker nederslå Pålar och stakar uthi Strömmar och åar, för broar eller Wärkar och fiskegårdar, så att siöfarten med båtar blifwer der igenom hindrat, hvar af sådana Wärkar ännu hoos somlige Landskap kallas Stek.

Förbemelte Almarstek hafwer ifrån långliga tijder warit ett namnkunnigt godz, på hwilket de Catoliske Erchiebiskoparna låthit upbyggia sig ett Slott, —

Till Lilla Stäket går landzwägen uthføre en brandter backe, nu kallad Dalekarlsbacken, wid hvilken en märkwärdig Runeritning uthi en Skiöldz form af 2. Alnars högd och $1\frac{1}{2}$ alns bredd är uthuggen uthi hellebärget Nordan för Allmanna broon, och wästan från Almarastäk beläget, wändandes Skrifften emot Söderen, men af wägrödiare wid wägens uphögning nu aldeles med iord och rijss betäckt, så att man den nu mehra inthet see kan, warandes fördenskull lyckeligit att wij hafva i behåll den afritning, som framledne Antiquarien Hr Mårten Aschaneus på Bårgby för en 50 åhr sedan uthaf sielfva bärget med sin penna aftagit hafwer, til anseende och Skriffth som efterföllier.» Därefter meddelas inskriften efter Aschaneus, och dennes teckning återges i en kopia.

Peringskiöld har sålunda fått alla sina uppgifter om runristningen vid Stäket från Aschaneus. Ristningen var icke längre synlig; den var »af wägrödiare wid wägens uphögning nu aldeles med iord och rijss betäckt, så att man den nu mehra inthet see kan». Hadorph och hans medhjälpare ha därför icke kunnat undersöka och avbilda den. Några årtionden senare har Celsius förgäwes sökt den: »Hic lapis frustra quæsitus 1732. O. C.» (R 556 a, s. 79).

Ristningens plats kan tyvärr icke exakt angivas. Alla äldre uppgifter torde gå tillbaka på Aschaneus. Den har tydligen funnits i en berghäll i västra delen av Stäkesön, invid landswägen och icke långt från det forna sundet mellan Granfjärden och Tibbleviken av Görväln. Det är en bro över detta sund (»Ryssgraven»), som åsyftas med Aschaneus' ord »Nordan för

almanna bron». Ristningen har varit vänd mot söder, och den ristade berghällen har sålunda säkerligen befunnit sig på landsvägens norra sida.

Om ristningens senare öden är ingenting bekant. Liljegren omtalar, tydligen med Peringskiölds *Monumenta* som källa, att »stenen skall vid vägläggning blifvit bortgömd». Dybeck uppger (1857), att »män i trakten försäkra att han under de sidsta tjugu åren är bortsprängd». Det är tyvärr sannolikt, att detta är riktigt och att inskriften sålunda icke längre är i behåll. Vägbanan har under det senaste århundradet flera gånger breddats och jämnats, och stora sprängningar ha därvid ägt rum. Det är mycket troligt, att den runristade hällen har blivit förstörd.

Vi ha därför uteslutande Aschaneus' och Rhezelius' uppgifter att bygga på. Bureus uppger, att ristningen har varit »på 2 ormar ritat uti Jon Håkanssons bok». Emellertid är någon teckning av Johan Håkansson Rhezelius icke bevarad, och — vad som är mera anmärkningsvärt — det finnes icke heller i Bureus' samlingar (F a 6 och F a 5) någon hänvisning till Rhezelius' teckningsböcker (F a 10: 1, F 11 och F 12), såsom annars i regeln är fallet, då en runristning finnes avbildad där. Det är därför något ovisst, om en teckning av Rhezelius någonsin har existerat. Rhezelius' läsning av inskriften (återgiven i F a 6) visar en påfallande överensstämmelse med Aschaneus', även i detaljer och sannolika fel. Det förefaller därför möjligt, att Rhezelius i själva verket icke själv har sett inskriften utan har fått uppgifterna om den från Aschaneus. Uppgiften hos Bureus, att den varit »på 2 ormar ritat uti Jon Håkanssons bok», skulle i så fall bero på ett misstag.

Ristningen var enligt Aschaneus 8 kvarter (d. v. s. 2 alnar eller omkring 1,20 m.) i höjd och 6—5½ kvarter (d. v. s. 0,85—0,90 m.) i bredd. Den synes ha varit tydlig och väl huggen. Aschaneus uttrycker detta sålunda: »Stylus Clarus mediocriter Crassus et spaciosus.»

Inskrift (enligt Aschaneus):

iskirun	·	harpir	·	totir	·	lit	·	risti	·	runir	·	ati	·	sik	·	sialfan	·	hn	·	uil	·	austr	·	fara	·	auk	·	ut	·	til	·	iursala	·
5		10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		60		65		70							
fair	·	risti	·	runir	·																												
75		80		85																													

Ingirun(?), *Harðar dottir*, let rista runar at sik sialfa. *H[o]n vill austr fara ok ut til Iorsala. Fotr*(?) *risti runar*.

»Ingerun, Hårds dotter, lät rista runorna efter sig själv. Hon vill fara österut och ut till Jerusalem. Fot ristade runorna.»

Till läsningen: Aschaneus brukar som sk en punkt. Hans teckning innehåller sannolikt följande felläsningar: 2 **s** fel för **n**, 12, 26, 30, 86 **i** för **a**, 34 **i** har sannolikt varit en naturlig fördjupning, icke en ristad runa, 44 **n** torde ha varit ett skiljetecken ×, av Aschaneus felaktigt uppfattat som en **n**-runa; på runorna 75—76 torde ett par bistavar ha förbisetts, varför de blivit lästa som **ai** i stället för **ot**. — Alla dessa sannolika fel (med undantag av 86 **i**) återkomma hos Rhezelius, vilket tyder på att det är en och samma läsning som ligger till grund. Bureus återger efter Rhezelius inskriften på följande sätt (F a 6):

iskirun · harpir · totir · lit · risti · runir · ati · sik · sialfuan · huf.

hn · uil · austr · fara · auk · ut · til · iursala · fair · risti · runar · stiert

Rhezelius har sålunda, felaktigt, fört in ett **u** efter 42 **f**, och han har ändrat 77 **r** till **a** och 86 **i** till **a**. Vidare har han utelämnat sk efter 32 **a**. Men f. ö. överensstämmer hans läsning fullkomligt med Aschaneus'.

F a 5 har 26 **a** i st. f. i. F. ö. överensstämmer läsningen alldeles med den i F a 6. — Peringskiöld återger i *Monumenta* noggrant Aschaneus' läsning, sålunda även 22—26 **risti**, 38—44 **sialfan**, 74—77 **fair**. I *Vita Theoderici*, s. 495 har han ändrat 26 **i** till **a** och infört ett **u** mellan 45 **h** och 46 **n**. — L 329 har felaktigt 5 **n** och 77 **n** i st. f. **r**; 12 **i** och 30 **i** rättas till **a**; 44 **n** har strukits, och efter 45 **h** har ett **u** tillagts. Liljegrens läsning (som sedan återges i *UFT* h. 8 och i Brates och Bugges *Runverser*) är sålunda: Iskirun . Harþær . totir . lit . risti . runar . ati . sik . sialfa . Hun . vil . austr . fara . auk . ut . til . Iursala . Fair . risti . runir .

Aschaneus återger inskriften på följande sätt:

»*Romano stylo*. In prima et textra linea serp:tis

1. Isgirun Hardir totir, lit risti Runor äti sig sielfuan.
In secunda et sinistra linea serp: a capite ad caut.
2. Han vill euster fara, eug ut till Jursala, Feir risti Runor.

Nu på vår svenska således i grund och förstående.

1. Isgirun Hardirs dotter, lätt rista Runor, ått sig sielfuan.
2. Feir lätt rista runor, han vill öster fara åg vth till Jerusalem.»

Aschaneus gör sålunda här i sin översättning en omkastning i ordningen av de båda sista satserna. Inskriften i den vänstra runslingan handlar om en kvinna »Isgirun Hardirs dotter», inskriften i den högra om en man »Feir». Det är denne, som vill fara österut till Jerusalem. Inskriftens 45—46 **hn** återger Aschaneus sålunda som ett *han*.

Till inskriften ger Aschaneus sedan följande kommentar: »*Steen Crönica om Svenska Herrars vtresande till Jerusalem*. Dässe Runor äre märkeliga ibland många tusende och betyga, att dänna Svänksa herren Her Feir, ristade runor i bärgett, för sig till ett Everdeligit vartekn och åminnelse, att han då ville fara öster, och vt till Jerusalem sine Pelegrims reso. See här, dhe Swenskes villia gambla vhaana och modh, fordomdagz att wandra vtrijkes, hälst till thän förnämsta Nampn och vältkundigast ort i Världene Således att vinna och wärfua Riddarskap och ähro. *Nota*, The Swenskes höga beröm, vandringz exempel och autoritet. *NB*. Almarestäks Herskaps **runor** Vthvijssa theras Vijda wandringz berömelse ... Fordom Swänksa herra Manna berömliga lag, landz brukning, sed och Manliga mod, tidt att vandra och fara vthrijkes hälst öster åth och vt till Jerusalem, dän högsta och N: kunogaste orth (: och Gudz stad :) i hele verdene, sine Pelegrims, eller Peregrims färder, och annat märkeligit främmande land förfara, och vinna där mz rijdderskap och ähro, sig och fäderneslandett till Prijss; och att sådant, vti ett everdeligit Manna minne vara och bättre whara skulle, för alla effterkomandernes åsyn och Exempel hafua de således sitt Manliga Vågande och tapre mod sielfua låtitt vthugga vti fasta bärg och stenar, med vharande **runor**, vijd landkunoge rum, Värn, och allmanna landz Vägar, både då de resan företogo, och då de hemkommo med ridderskap och ähro. 1. Förr, att dätt skulle allom kunnogt vara, och alla bidia för dem, om Valfärdh. 2. effter hemkomsten, tacka Gud för sådana lyckeliga färd. *Nota*, att dätt så korteligen författatt är i **runor** är därföre att man icke mykit Vti bärg och stenar vthugga kan! Men vtan tuifuell vti Pergamen, då vidlöfteligare skrifuit hafua: Ty både hafuer varit i brukning, och är dätta sannorlig ett ibland de förnämsta Monument, om suänksa herrars orientaliska Vanderskap, och en kortfattadt steen Crönica.»

Bureus tolkar inskriften (F a 5): »IschiRuna Harderi filia curavit sculpi Runas sibi ipsi. Hæc meditatur in Orientem peregrinari usque ad IeroSolymam. Fairus sculpsit Runas.» — Verelius återger inskriften mycket bristfälligt, men han översätter: »Iskiruna Hardi filia, incidi fecit runas sibi ipsi. Ipsa vult in Orientem proficisci & Hierosolymam. Fairus incidit runas.»

På samma sätt har Peringskiöld uppfattat inskriftens mening: »Isgiruna Hårders dotter lätt uthugga Runeskriften åth sig sielf; hon will öster fara, och uth til Jerusalem. Fair uthhögg Runeritningen.» Och han tillägger följande kommentär: »Det våra förfäder fordom mycket offta gjort sina uttåg och härfärder til Öster, som är til Grekland, Moesien och Asien, hafwa wij funnit så wähl af Historier som åthskillige andra Steenskriffter och Monumenter, hwilka ochså stadfästes af denna Bärgritning, hwilken Isgirunna Hårders dotter till sin egen åminnelse och liffzHistoria uthugga låthit, då hon ärnat sig uthresa til sine här ifrån landet tilförene uthgångne föräldrar eller anbundne, som sig i Österländerna och Ægypten eller Jerusalems Land nedsatt hade; Somblige torde fuller mena henne hafva welat resa i Pelegrims ferd til Jerusalem, sosom Sanct Brigitta och flere Sv: Riddare gjort uthi de Catholiske tijderne, hwilket tog sin begynnelse wid åhr ¹, men detta Monument är långt tilförene uthuggit, innan Runeskriften i den åttonde eller Nijonde siecelen bortlades; Och som man af språketz uthtal och Fairs stenhuggares lifftijd tilförene affattat, synes detta Monument wara uthi den femte siecelen allareda skrifvit, som infaller straxt effter den tijden, då våra Göthiske kämpar och drakar (: Gothi Cimmerii et Thraces) med Wandaler och Langbarder uthginge under sina fylkiskonungar Uthriker och Guthriker, seglandes omsider sombliga ifrån Grekland på Skeppet Hiorten benämt til Africa, som Procopius bewittnar: —

Til åminnelse effter en Göthisk hielte eller konung som med Skeppen farit ut til Sidons Stad och Jerusalem, hafver iäm wähl ett annat monument fordom här i landet warit uprättat, som Sahl. Stenius i sin tijd til hälften behållet afritat med desse Runor:

han · faur · a · siþona · karn · ok · ioursala · miþ · skibum

Om vår konung Hialmters och dess fosterbroders Ulfers Jarls uttåg med 5 Skep och 500 Män ifrån Mannahem i Sverige, till Arabija och Särkland uthi den ² siecelen, kan läsas i deras Saga, och huru de hade med sig Harder, konung Ptolomæi Son af Arabija, hwilkens dotter Alsol, kong Hialmter til sin drottning hemföra mände.»

Jämförelsen med den sena och fantastiska isländska *Hiálmþérs saga* är naturligtvis utan allt värde för den fråga det här gäller. Viktigare vore givetvis att få klarhet rörande det runstensfragment, som Peringskiöld åberopar. Hans uppgifter om detta äro märkligt obestämda och knapphändiga. Hade han vetat något mera, kan det väl icke vara något tvivel om att han skulle ha meddelat det. Han omtalar fragmentet även i *Vita Theoderici*, s. 495, i följande ännu mera dunkla ordalag: »Observaverant etiam antehac rerum antiquarum gnari cultores, quos in munere antecessores habuimus, reperiri in patria nostra fragmentum lapidis pervetustum, cum inscriptione Runica:

... han faur a Sidona garn ok ioursala mid Skipum.

Thet är: ... han for med Skepen til Sidons gräntz och Jerusalem.

i. e. ... Ille profectus est Sidonam urbem atque Hierosolymas cum navibus.»

Något nytt få vi icke veta här, utöver omnämmandet i *Monumenta*. Fragmentet upptages även i P. Dijkmans samling av runinskrifter (*Historiske Anmärckningar*, s. 108 f.), men har f. ö. mött en välbefogad skepsis och omnämnes icke i den runologiska litteraturen.³ Dijkman uppger ingen källa, men naturligtvis har han fått inskriften genom Peringskiöld eller någon annan av anti-

¹ Plats har lämnats öppen i handskriften för senare ifyllande av årtalet.

² Plats har lämnats öppen för senare ifyllande.

³ Efter Peringskiöld omnämnes fragmentet av Dybeck (*Svenska runurkunder* 2, s. 46) och efter Dybeck av Bugge (*Runverser*, s. 338).

kvitetsarkivets män. Hans tolkning avviker såtillvida från Peringskiölds, att han översätter **garn** med »Siö eller haf»:

»... han faur a sidona garn ok jursala med skipum.

Det är: ... han for til Sidons Siö eller haf, och Jerusalem med Skeppen.» Som sin sagesman uppger Peringskiöld »Sahl. Stenius». Det är ovisst, vem denne har varit.

Peringskiöld daterar inskriften vid Stäket till »femte siecelen» eller »straxt effter den tiden då våra Göthiska kämpar och drakar med Wandaler och Langbarder uthginge». Det kan därför icke vara fråga om en pilgrimsfärd till det heliga landet, utan Isgiruna har »ärnat sig uthresa til sine här ifrån landet tilförene uthgångne föräldrar eller anbundne, som sig i Österländerna och Ægypten eller Jerusalems Land nedsatt hade».

O. Celsius invänder häremot, att det är ytterst osannolikt, att en uppländsk kvinna under hednisk tid skulle ha haft anledning att uppsöka sin man eller andra fränder i Jerusalem, och att hon skulle ha velat meddela detta i en runinskrift. »Si vero dicas, visum ivisse majores suos, quæro, quando, et quomodo in Judæam illi, et hæc in Uplandiam, pervenirent? Cæterum quis credat, fœminam tantos labores suscipere, tantas impensas facere, tanta adire et vitæ et honoris discrimina, et tot sese casibus objicere voluisse, ut ex Uplandia nostra in Palæstinam abiret, maritum in hostico, et terris infidelium versantem quæsitum, vivum ne an mortuum incerta. Sane mulieres nostras, viris in altero quasi orbe militantibus inutiles sarcinas futuras, non ad eos proficisci, verum domi manere solitas fuisse, inde constat, quod defunctis extra patriam maritis cenotaphia posuisse frequenter in lapibus legantur; in nullis autem, quod sciam, monumentis memorentur fœminæ, ad viros peregre degentes patria egressæ.» Det kan därför icke vara något tvivel om, menar Celsius, att Stäket-inskriften åsyftar en pilgrimsfärd. Sådana kunde emellertid taga sin början först sedan Jerusalem och det Heliga landet blivit erövrat från de otrogna, sålunda efter det första korståget. Från den tiden drogo stora skaror, lockade av löften om avlat, till Jerusalem. En inskrift, där Jerusalem omtalas, måste därför hänföras till kristen tid.

N. R. Brocman har i stort sett samma uppfattning som Celsius: »Denne Sten, som är öfwer et Fruntimmer, hwilket farit til Jerusalem, kanske wid samme Tid, som S. Ragnild, Oldehalstans Dotter, hwilken År 1164 blef för Helig förklarad, och S. Britas Exempel i senare Tider, med flera, efter Folk, som intet kunnat bära Wapn och likafullt härifrån besökt de helige Orter, öfwertyga oss vidare därom, at många Swenske, som intet warit Krigsmän, farit til Österländerna, blott såsom Palmarer eller Pelegrimar.»

Celsius och Brocman ha tydligen i huvudsak rätt, men de ha gått till en motsatt överdrift mot Peringskiöld. De vilja göra inskriften alldeles för sen. Vallfärder till det Heliga landet förekommo alltifrån Konstantin den stores tid under hela den äldre medeltiden, och de voro under 1000-talet talrikare än någonsin. Först genom seldsjukernas framträngande på 1070-talet stängdes landet för de kristna, och detta blev en av anledningarna till det första korståget. Om Stäket-inskriften av allmänna skäl måste anses tillhöra 1000-talet, torde man därför med stor sannolikhet böra förlägga den till tiden före o. 1075.

»Hon vill fara österut och ut till Jerusalem.» Färden till Jerusalem gick sålunda i den vanliga österleden genom Ryssland och Konstantinopel. Jerusalem, *Iorsalim*, omtalas i ännu en uppländsk runinskrift, nämligen U 136, ristad över en man Östen, »som drog till Jerusalem och dog borta i Grekland». Han hade tydligen färdats samma väg. Redan Celsius har i detta sammanhang fäst uppmärksamheten på ett ställe i Gutasagan, där det säges, att »Förrän Gotland varaktigt fick en biskop, kommo till Gotland biskopar, som voro pilgrimer till det heliga landet Jerusalem och foro hem därifrån. Den tiden gick vägen österut genom Ryssland och Grekland till Jerusalem» (*Svenska landskapslagar* 4, s. 294). Konung Erik ejegod drog år 1102 på pilgrimsfärd över Ryssland till Konstantinopel och det Heliga landet.

S. Bugge har förmodat, att **2 s** är felläsning för **n**. Det första namnet blir sålunda **inkirun** *Ingirun*. Om detta kvinnonamn se Sö 340. — 8—13 **harþir** är genitiv av ett mansnamn, sålunda *Harðar*, gen. av *Harðr*. Detta namn förekommer också i en 1947 påträffad runinskrift från Alsike kyrka (S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1948, s. 168 f.). Från medeltida urkunder finnas ett par belägg (Lundgren). Namnet är känt från en norsk runinskrift, från Klepp, Rogaland (L 1600; M. Olsen i *Runorna*, 1933, s. 91, 93): **þurir : harþar : sunr** etc. Om no. och isl. *Hqrðr* se Linds ordbok, om fda. *Hardh* se *DGP*. Mansnamnet runsv. *Harðr* (gen. *Harðar*), no. isl. *Hqrðr* är en substantivering av adj. *harðr* 'hård', ursprungligen en u-stam; se härom I. Lindquist i *Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson* (1936), s. 230 f. Det är sålunda egentligen ett vedernamn med betydelsen 'den hårde'.

I flera fall har Aschaneus tydligen icke uppmärksammat bistavar till runor; särskilt har han läst **i** i stället för **a** i 8—13 **harþir** *Harðar*, 22—26 **risti** *rista*, 27—31 **runir** och 83—87 **runir** *runar*. »Uagtet Formen **runir** oftare forekommer, er det vel sandsynligere, at **runir**, der her staar ved Siden af **runar**, er feillæst for **runar**, som første **risti** for **rista**» (Bugge). — 32—34 **ati** uppfattas av Brate (*Runverser*, s. 71) som en form av prep. *aftir*; han återger den i transskriptionen som *atti*. Detta är mycket osannolikt. Inskriften har av allt att döma haft en mycket god och regelbunden ortografi; däremot är den endast bevarad i en osäker läsning. Det är därför troligt, att onormala former som 32—34 **ati** för **at** och 38—44 **sialfan** för **sialfa** bero på felaktigheter i Aschaneus' läsning.

På samma sätt torde 74—77 **fair** vara en felläsning för **fotr** *Fotr*. Bugge (*Runverser*, s. 71) uppfattar det som ett namn *Fair*, som skulle höra till ett adj. isl. *fár* 'coruscus'. »Neppe er **fair** opstaaet af Mandsnavnet **fapir** L 1447, 1448. Jfr **faur** L 1053, dog ved siden deraf **mupir** **brupr**; **brur** L 1049 ved siden af **mupir**.» Brate (*Svenska runristare*, s. 119) förmodar, att **fair** är felläst för **gair** Ger. Någon runmästare med detta namn är för övrigt icke känd. Det är emellertid att märka, att Aschaneus' läsning har **r**, icke **æ**. Detta talar för att närmast föregående runa icke har varit **i**. Aschaneus har riktigt återgivit 74 **f** och 77 **r**, men han har förbisett ett par bistavar i de båda mellersta runorna i namnet — en lätt förklarlig felläsning.

Ornamentik och runformer i U 605 överensstämma på ett slående sätt med en grupp uppländska runristningar, varav de mest karakteristiska torde vara U 480 Tagsta, Alsike sn och de fyra Jarlabanke-stenarna U 127 Danderyds kyrka, U 164 Täby tä, U 261 Fresta kyrka och U 212 Vallentuna kyrka. Mycket nära står även Snottsta-gruppen U 329—331. Dessa ristningar kunna emellertid icke skiljas från U 167 Ö. Ryds kyrka, som är signerad av runmästaren Fot. Starka stilistiska skäl tala sålunda för att U 605 är ett verk av Fot. Tolkningen av 74—77 **fair** som en felläsning för **fotr** vinner därför i hög grad i sannolikhet. Den torde i själva verket kunna betraktas som tämligen säker.

Inskriften på U 605 är i flera avseenden märklig. En kvinna har låtit rista den till minne av sig själv, medan hon ännu levde. Hon omtalar, att hon har för avsikt att begiva sig på en lång resa österut, ända bort till Jerusalem. Utan tvivel har hon varit en kristen kvinna. Gripen av missionärernas berättelser om Kristi liv, har hon beslutat att själv företaga den långa och mödosamma färden till det heliga landet för att tillbedja vid den heliga graven. Det var ju högst ovisst, om hon någonsin skulle komma tillbaka. Före avresan har hon därför velat sörja för sitt minne i den bygd, där hon har levat. Och hon har gjort det på samma sätt, varmed man i Uppland plägade hugfästa minnet av bortgångna anhöriga — genom en runinskrift.

Stäket-inskriften vittnar sålunda om att också från Uppland människor ha deltagit i pilgrimsfärderna till det heliga landet. Den är därigenom ett intressant vittnesbörd om hur djupt kristendomen hade slagit rot i vårt land vid mitten av 1000-talet.

606. V. Ryds kyrka.

Litteratur: B 273, L 320. Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 206; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 478, R 556 a, s. 78; R. Dybeck, Reseberättelse 1860 (ATA), s. 3; UFT h. 8 (1879), s. 108.

Avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 273).

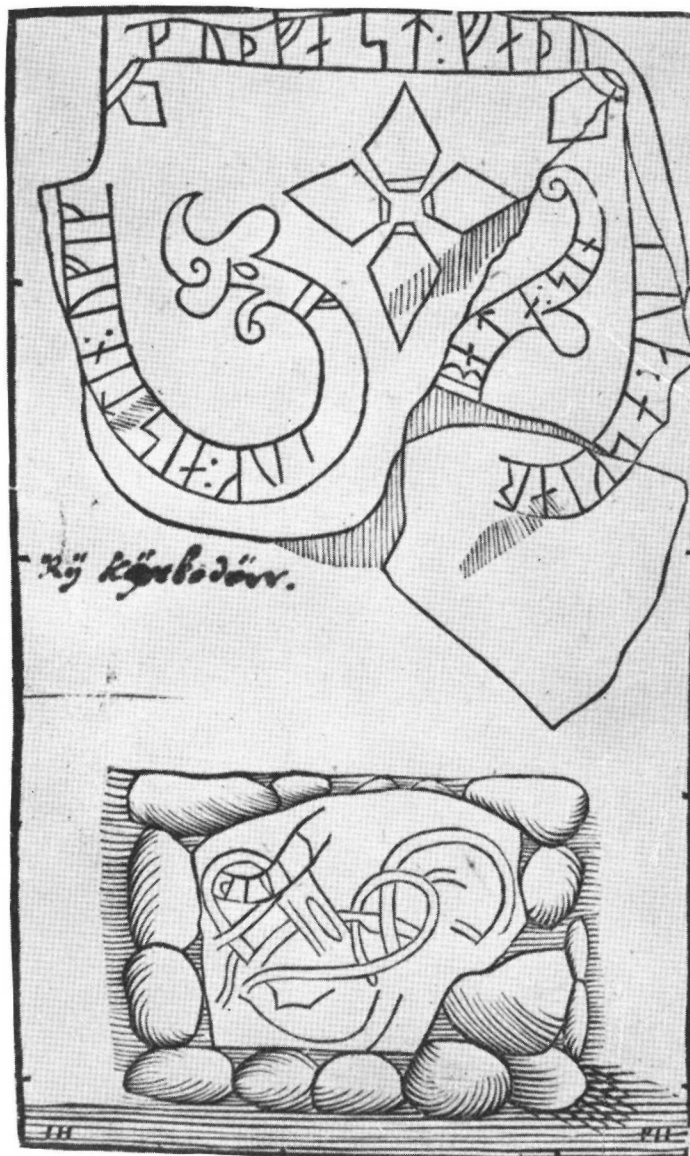

Fig. 3. U 606 och 607. V. Ryds kyrka. Efter B 273.

Runstenen, som numera är försvunnen, fanns enligt Hadorph 1684 »i Ryys kyrkiodöör». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes anteckningen »Ry kyrkodörr» (B 273: »Kyrkodörren», L 320: »Vid kyrkodörren»). Förmodligen har den legat infälld i golvet. Den hade brustit sönder i tre delar och var upptill i båda hörnen defekt. — Enligt *Ransakningarna* fanns vid V. Ryds kyrka två runstenar: »Een Rundesteen i Wapnhwssset, Och 2 Dito i Wapenhwssmuren på Kyrkogården under taklaget.» Säkerligen är det U 606 och U 607 som avses. — O. Celsius fann stenen